

הכשרה מחלב נכרי ולפסח ללא המתנה מעת לעת¹

- א. חלב נכרי במקום שאין מצויות בהמות טמאות
- ב. דעת ה"אגרות משה": מעיקר הדין אין איסור בחלב עכו"ם
- ג. כשרות אבקת חלב עכו"ם
- ד. הכשרת מפעלים ללא המתנה
- ה. ההגעה במשקאות מלבד מים
- ו. הגעה בפסח של כלים בני יומם

בשו"ע או"ח, סימן תנ"ב, סעיף א נפסק, שלפני שמגעילים כלי צריך להקפיד שהכלי יהיה אינו בן יומו. השאלה שנברר היא האם יש מקום להתיר הגעלה מחלב נכרים ללא המתנת 24 שעות כאשר אין אפשרות להמתנה כזו.

א. חלב נכרי במקום שאין מצויות בהמות טמאות

ישנה מחלוקת גדולה בין גדולי עולם (הפר"ח סימן קטו א והחת"ס בתשובה קז ביר"ד) בנוגע לדין הגמרא בע"ז לה של איסור חלב נכרים - מה דין החלב במקום שלא מצויה בהמה טמאה ואין חשש לערוב חלב טמא? דעת הפרי חדש היא שאפשר להתיר מכיוון שלפי הבנתו כל האיסור של חלב נוכרי זה רק במקום שיש חשש שהגוי יערב בתוכו חלב טמא, אבל אם אנחנו יודעים ורואים שאין בהמות טמאות בכלל, אין במקרה כזה מה לחשוש והפרי חדש (שם) אף מעיד, שבקהילה הפורטוגזית באמסטרדם נהגו להקל ושתו חלב של גוים כיוון שידעו שלא נמצא באזור בהמות טמאות.

לעומת זאת, החתם סופר (שם), מאריך לחלוק על הפרי חדש (והרדב"ז שאף הוא סבר כמותו) ולדעתו יש לאסור את החלב גם במקרה זה. לדבריו, כמו שביין נסך אנחנו אומרים שגם אם הגוי לא בגדר עובד עבודה זרה (כמו שהרמב"ם כותב מפורש בעניין הישמעאלים בהלכות מאכלות אסורות שהם לא עובדי עבודה זרה לעומת הנוצרים שהם עובדי עבודה זרה) בכל זאת אסור לשתות את יינם משום שחז"ל גזרו על יין והוא בגדר דבר שבמניין שאין בי"ד רשאי להתיר אלא אם כן גדול ממנו בחכמה ובמניין. ולדעת החת"ס כמו שיין נסך הוא דבר שבמניין ואין בידנו להתיר, הוא הדין גם לגבי חלב נוכרי שאף הוא בגדר זה ויש לאסור אותו גם אם ידוע שאין חולבים בהמות טמאות.

יותר מזה החתם סופר כותב, שלדעת הסוברים שבמקום שאין טמאות החלב מותר יש לאסור את החלב מטעם נדר ואיסור דאורייתא וממילא חלב נוכרי אסור ממה נפשך: אם נאמר שזה דבר שבמניין וזה אסור אז וודאי יש איסור דרבנן. ואם נאמר שיש לפנינו צד להקל, מכל מקום הואיל והמנהג של אבותינו במשך הדורות היה להקפיד בכך, האיסור נעשה כמו נדר וזה נעשה דאורייתא. כלומר, מהקולא נעשה חומרא².

1. תקציר שיעור שהועבר בכנס בד"צ ועדת מהדרין תנובה, ניסן תשע"ז
2. ויעויין בשדי חמד בחלק ח במערכת חלב נכרים שדן באריכות גדולה בעניין זה.

מחלוקת דומה אנו מוצאים לגבי משקין מגולין שבשו"ע (יו"ד סימן קטז) פוסק המחבר שבזמננו שאין נחשים מצויין בינינו החשש לא מצוי ואין סיבה לאסור. מאידך הגר"א במקום, השל"ה הק' ועוד אומרים, שמשקים מגולים שחז"ל אסרו זו דבר שבמנין וגזרה כמו יין נסך שאין לבטלה גם כאשר הגוי איננו עובד עבודה זרה והוא הדין לגבי גילוי במקום שאין הנחשים מצויים.

ב. דעת ה"אגרות משה": מעיקר הדין אין איסור בחלב עכו"ם

האגרות משה מאריך בעניין הזה ביורה דעה סימן מ"ז, מח, מט ומסביר באריכות, הואיל ובזמננו הממשלה מפקחת על ענין ייצור החלב אז זה לא רק ענין שלא מצוי בינינו שהגויים משתמשים בחלב טמאה, אלא יש פה תוספת של פיקוח ממשלתי שמענישים את אותם אנשים, שמפירים את החוק ומכניסים חלב טמא בתוך החלב, וממילא הדבר חשוב כמו שישראל רואהו. לדעת האגרות משה, מי שמשתמש עם חלב רגיל של גוים אין בו איסור מעיקר הדין, אבל, לדעתו בעל נפש ראו שיקפיד בכך, אבל לציבור הכללי אין לאסור.

למעשה, בכל דבר שמוגדר ככשר למהדרין חובה עלינו להקפיד לנהוג כדעות המחמירות, ולענייננו עלינו להבטיח שגם חלב שעומד תחת פיקוח ממשלתי יעמוד ישראל על כל חליבה.

ג. כשרות אבקת חלב עכו"ם

כדאי להוסיף עוד נקודה, שלגביה יש מחלוקת בין החזון איש להר צבי מה הדין באבקת חלב המיוצרת מחלב עכו"ם. החזון איש כותב בסימן מא, ס"ק ד, שלפי דעתו אין הבדל בין אבקה לחלב ניגר וזאת מכיוון שתהליך ייצור אבקת חלב מתבצע ע"י ייבוש החלב והוצאת חלקי המים, ותהליך זה אפשר לעשות גם עם חלב טמא. לעומתו סובר הרב צבי פסח פרנק (הר צבי יורה דעה קג), שהגזרה לא חלה על אבקת חלב. דהיינו, לדעת החזו"א אין מקום לחלק בין חלב ניגר לאבקת חלב אבל מצד שני אפשר להקל בשניהם מטעם הפיקוח הממשלתי ומטעמו של הפר"ח ולעומתו לדעת הרצ"פ פרנק יש להחמיר כדעת החת"ס אך יש מקום להקל באבקת חלב שעליה לא גזרו אך לא בחלב ניגר.

ד. הכשרת מפעלים ללא המתנה

ומכיוון שכאמור אנו נוקטים שחלב נכרים בימינו אסור יש לברר איך צריכים לנהוג כשבאים להכשיר מפעל במערכות הייצור בלוע חלב נכרי ואין אפשרות של המתנה של 24 שעות לפני ההכשרה. בשו"ע יורה דעה צה סעיף ד, כתב מרן הבית יוסף, שאם יש בכלי עוד שארית של איסור של חלב או של בשר ושמו את זה בתוך כלי עם אפר האפר פוגם את זה וזה נעשה כמו נותן טעם לפגם. אמנם הט"ז והש"ך חולקים ולכתחילה יש להחמיר כמותם אבל החזון איש כותב שלפי דעתו יכולים להסתמך על השו"ע (סימן קכ"ב ד-ו באורח חיים) ולפי זה ניתן להכשיר כלי בן יומו אם יפגום את המים בחומר חריף. לכן, במקרה שקשה להמתין 24 שעות אז מעיקר הדין קיימא לן כמו הפסק של החזו"א, שאפשר לעשות הגעלה בכלי עם מים בתוספת חומר חריף³.

3. הערת העורך: בבד"צ ועדת מהדרין מקפידים לפגום בחומר שלא משנה את המים כדי שהגעלה תהיה במים ולא במי פירות וכן לבצע הגעלה נוספת עם מים בלבד. כמו"כ, בבד"צ ועדת מהדרין סומכים על היתר זה רק במקרים בהם מדובר על הכשרה מחלב נכרים שכאמור יש המקלים לומר שאינו אסור כלל, וכן שמענו בזמנו מהגר"ש אלישיב זצ"ל, שיש מקום להקל בהכשרה כאשר מדובר באבקת חלב נכרים.

ה. ההגעלה במשקאות מלבד מים

עדיין יש לברר אם מים עם חומר פוגם חריף נחשבים כמים לעניין הגעלה מכיוון שהרמ"א תנ"ב כותב, שאין מגעילים בשום משקה רק במים, מיהו בדיעבד מהני הגעלה בכל משקה. אם כן יש פסק של הרמ"א שלכתחילה יש לעשות רק במים ובדיעבד גם שאר משקאות זה מועיל וזה פולט את הבליעה שבכלי, ושעת הדחק כדיעבד דמי. אלא שלדעת החזון איש, מים ששמו בתוכם דבר חריף עדיפים על פני שאר משקין שלכתחילה לא ראוי להגעיל בהם, מכיוון שסוף סוף החומר המגעיל הוא מים רק שהוסיפו למים חומר חריף ולא דמי להגעלה עם שמן או משקאות אחרים.

ו. הגעלה בפסח של כלים בני יומם

יש מחלוקת בין הפוסקים (מובא בסימן תנ"א סעיף ד) האם חמץ נקרא איסורא בלע או היתרא בלע. נפק"מ כשאדם רוצה להכשיר לפסח תבנית אפיה, שכל השנה אפו בה חמץ, ונשאלת השאלה - האם מועילה הגעלה רגילה, דהיינו להטביל התבנית בתוך מים רותחים, או שמא צריך ליבון חמור. המחבר פוסק בסימן תנא, שלא מועיל סתם הגעלה, אלא צריך ליבון חמור (ליבון חמור פירושו שאנחנו מכניסים את הכלי למקום כמו תנור גדול שזה גורם שניצוצות ניתזים ממנו, שהכלי נהיה ממש לוחט. לעומת זאת ליבון קל משמעותו, עד שקש נשרף עליו מבחוץ). מרן הבית יוסף פוסק שלדעתו הכשרה מחמץ לפסח הוא בבחינת איסורא בלע אף על פי שכל השנה החמץ לא אסור רק בפסח בכל זאת שם חמץ עליו וצריך ליבון חמור. לכן, תבנית של חמץ אפשר להכשיר לפסח רק על ידי ליבון חמור עד שניצוצות ניצים ממנו וזה כמעט לא מעשי. לעומת זאת הסוברים שחמץ הוי היתרא אפשר להכשיר את התבנית בהגעלה.

נפקא מינה היא גם לעניין הכשרת כלי בן יומו למאן דאמר דחמץ הווי היתרא אפשר להגעיל כלי בן יומו ולמ"ד דהוי איסורא אי אפשר להגעיל כלי בן יומו.

למעשה, אנחנו מחמירים שהכלי לא יהיה בן יומו גם בפסח וכך אנחנו נוהגים הלכה למעשה.